

Міністерство освіти та науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«СТАВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО ЛГБТ ВІЙСЬКОВИХ У
КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МАСКУЛІННОСТІ»**

Виконав Студент 4-го року навчання

Спеціальності 054 Соціологія

Дьяченко Іван Ігорович

Наукова керівниця: Марценюк Т.О.

Кандидатка соціологічних наук,

доцентка кафедри соціології НаУКМА

Рецензент/ка:

Кваліфікаційна робота захищена з

оцінкою _____

Секретар/ка ЕК: _____

«__» _____ 2025 року

Київ – 2025

ЗМІСТ (Буде доданий в кінці для автоматичного формування)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МАСКУЛІННОСТІ

- 1.1. Теоретико-методологічні підходи до вивчення соціальної організації маскулінності
- 1.2. Теоретичні підходи до визначення ставлення соціальної групи в контексті зв'язків домінації та інклюзії

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ МАСКУЛІННОСТІ В УКРАЇНІ: СТАВЛЕННЯ ДО ЛГБТ ВІЙСЬКОВИХ

- 2.1. Методологія дослідження ставлення до ЛГБТ військових в Україні в контексті соціальної організації маскулінності
- 2.2. Зв'язки гомоістерії та гетеронормативності в українському суспільстві
- 2.3. Ставлення соціальної групи гегемонних маскулінностей до ЛГБТ військових

ВИСНОВОК

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Вступ

Після початку повномасштабного вторгнення 22 лютого 2024 року почалася загальна мобілізація військовозобов'язаних, що продовжується і досі. Розмір сил оборони оцінюється у більш як 1 мільйон осіб, а мобілізаційний резерв різними джерелами оцінюється від 3 до 10 мільйонів людей, куди входять всі чоловіки: віком від 18 до 60 років, що мають статус військовозобов'язаних, знаходяться на території підконтрольній Україні та не мають офіційних відстрочок чи бронювання, а також жінки, які отримали статус військовозобов'язаних в результаті становлення на військовий облік. Така велика кількість людей, яка проходить через інститут армії впливає на соціальні процеси, що відбуваються у суспільстві. Так пресреліз Київського міжнародного інституту соціології показав, що довіра до Збройних Сил України збільшилася (від 72% респондентів та респонденток, які довіряли інституції ЗСУ у грудні 2021 році до 92% у грудні 2024) (Грушецький, 2025). Така зміна також може бути викликана тим, що в середовищі респондентів та респонденток збільшилася кількість людей, які долучилися до армії, а також зміною ролі інституту армії у житті українців. Так чи інакше, постає і важливість дослідити ці трансформації та взаємний вплив армії та суспільства одне на одного.

У такому випадку актуалізовується і вивчення маскулінності та чоловіків, адже зі збільшенням частки тих, хто проходить через цей інститут, збільшується і різноманіття чоловіків із власними досвідами та поглядами, на яких армія впливає, та які впливають на армію. Питання ефективності Збройних Сил, що частково зумовлене якістю взаємодії між групами чоловіків у військовій структурі, також актуалізує дослідження маскулінності як тематики, яка дозволяє виявити зв'язки як між чоловіками, так і між чоловіками та жінками в ширшому соціальному контексті.

Армія є середовищем із високою часткою гомосоціальних взаємодій, тобто таким, що концентрує в собі представників одного гендеру, що взаємодіють між собою та конструюють соціальні зв'язки. У цьому випадку армія є маскуліним гомосоціальним середовищем, так само як, наприклад, середовища спорту чи політики. Такі оточення стають середовищами для маскуліної соціалізації, та як показують деякі теорії, можуть відтворювати патріархальний соціальний порядок (Hammarén & Johansson, 2014, p. 2). Іншими словами, такі середовища формують гегемонну та негегемонні маскуліності, що є частиною чинного соціального порядку. В Україні після масової мобілізації в результаті повномасштабного вторгнення до діяльності Збройних Сил почала долучатися більша кількість людей, серед яких є носії різних альтернативних маскуліностей. Під цим терміном визначають різні розуміння маскуліностей, що випробовують теорію гегемонної маскуліності та об'єднують чоловіків, які відмовляються від гегемонних цінностей, наприклад, відкрито проявляють емоції смутку чи страху, що вважається більш фемінними рисами. (Sumpter, K. 2015, с.109.) Такі маскуліності характеризуються своєю агентністю у творенні гендеру, а отже і соціальних структур. Це означає, що гендерованість армії як соціального інституту також може зазнати трансформацій, а разом із нею і вся соціальна організація маскуліності, що актуалізує вивчення цього запитання і в наукових цілях розуміння організації груп чоловіків між собою.

Прослідкувати зміни соціальної структури дуже комплексна задача, а вивчення впливу різних маскуліностей, що можуть бути стигматизованими та маргіналізованими, ускладнюється сенситивністю самої тематики. Водночас закритість інституту армії та важкі умови залучення респондентів та респонденток цієї групи актуалізує пошук інших способів ідентифікації впливу такого процесу на соціальну організацію маскуліності. Саме тому робота пропонує розглянути ставлення українців та українок до служби ЛГБТ (лесбійок, геїв, бісексуальних та трансгендерних людей) військових як

доступний спосіб обійти вищевказані обмеження та спробу ідентифікувати ці зміни.

Зважаючи на це, **метою дослідження** є визначити ставлення українців та українок до ЛГБТ військових в контексті соціальної організації маскулінності, де **об'єктом** є доросле населення України, а **предметом** – ставлення до ЛГБТ військових у контексті соціальної організації маскулінності. Зважаючи на мету, завданнями дослідження є:

1. Встановити теоретико-методологічні підходи до вивчення соціальної організації маскулінності.
2. З'ясувати теоретичні підходи до визначення ставлення соціальної групи в контексті зв'язків домінації та інклюзії.
3. Визначити зв'язки гомоістерії та гетеронормативності в українському суспільстві.
4. Встановити ставлення соціальної групи носіїв гегемонних маскулінностей до ЛГБТ військових.

Робота побудована на епістемологічному розумінні знання відповідно до теорії соціального конструктивізму – тобто визнає будь-яке знання сформоване в результаті соціальних взаємодій. Теоретична рамка роботи включає гегемонну теорію соціальної організації маскулінності Рейвен Коннел, теорії множинної та інклюзивної маскулінностей, кризи маскулінності, а також теоретичні здобутки світової та української спільноти дослідників і дослідниць гендеру. Для побудови припущень було використано теорії групової позиції та соціальної ідентичності.

Емпірична основа дослідження базується на кількісних даних, зібраних агенцією Info Sapience у межах вересневої хвилі 2024 року дослідження «Омнібус – щомісячне національне репрезентативне опитування». Опитування здійснювалося методом CATI на основі вибірки випадкових телефонних номерів. Вибірка склала 1013 осіб, та не включає людей, які проживають на тимчасово окупованих територіях та в місцях, де відсутній українських

мобільний зв'язок. Вибірка репрезентативна для населення України від 16 років за статтю, віком, регіоном, розміром населеного пункту. Теоретична похибка не перевищує 3,1% із вірогідністю 0,95. Оскільки епістемологічна рамка соціального конструктивізму рідко використовується в кількісних методах, для розгляду тематики дослідження було обрано кількісну парадигму із врахуванням феміністичної критики та обмеження наявних соціологічних теорій.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МАСКУЛІННОСТІ

Термін «маскулінність» виступає як соціальне означення чоловічості - тобто те, ким є чоловіки в межах певних норм, очікувань і соціальних ролей. В цьому маємо на увазі, що він несе в собі розуміння, уявлення та визначення того, ким є чоловіки. Як сфера досліджень вивчення маскулінності покладається на здобутки гендерних студій, проте цей розділ сфокусований саме на маскулінності. Тому окремі здобутки гендерних студій як загальної рамки будуть згадані через призму дослідження маскулінності. Маскулінність може мати *описове* (або *дескриптивне*, опис того що є чоловічим, притаманне чоловікам), *приписове* (або *аскриптивне*, уявлення про те якими є чоловіки), і *перспективне* (уявлення про те, яким є ідеальний чоловік, що робить чоловіка – чоловіком) значення (Марценюк, 2020, с.36). Такі розуміння можуть виступати об'єктами різних течій та епістемологічних підходів. Наприклад, позитивізм розглядає термін описово, приписуючи рамку маскулінності всьому, що роблять чоловіки, у що вони вірять, що практикують. У цьому розділі маскулінність розглядається під різними кутами з фокусом на значенні поняття як прояву гендерних відносин в соціальній структурі.

1.1. Теоретико-методологічні підходи до вивчення соціальної організації маскулінності

Соціальний конструктивізм як теоретична рамка та епістемологічний підхід працює із розумінням того, що знання сконструйоване в процесі людської взаємодії. Відповідно маскулінність як об'єкт пізнання виступає як уявлення про те, якими є чоловіки, якими поведінковими патернами вони наділені, і в яких процесах ці уявлення формуються. Такий підхід відходить від панівної до 1980-х років у науці гендерно-рольової парадигми, яка наділяла чоловіків та жінок ролями, керуючись в багатьох аспектах біологічним есенціалізмом — тобто пояснювала різницю в поведінці, позиціях у соціальній структурі

біологічними особливостями кожної зі статей (Berggren, 2014). Конструктивісти почали досліджувати, як саме маскулінність сконструйована, аналізуючи гендерні відносини між маскулінністю та фемінністю, а також внутрішню структуру самої маскулінності — її **соціальну організацію**. Визначаючи структуру всередині групи чоловіків, дослідники мали диференціювати маскулінність, внаслідок чого виникло уявлення про множинність маскулінностей, пов'язаних зі структурою та ієрархією влади. Одні чоловіки, що наділені певною маскулінністю, мають більший доступ до ресурсів та більший престиж, ніж інші. Таку домінуючу маскулінність часто називають **гегемонною**. Інші можна умовно поділити на три групи — **причетні і субординативні**, що разом із гегемонною формують саму ієрархію, та **маргіналізовані**, що виключені з соціальної структури (Connell 1992). Такі маскулінності не виступають архетипами, а скоріше слугують описом зв'язку одне з одним у соціальній структурі. Опис кожної з маскулінностей подано у *табл. 1.1*

Таблиця 1.1. Типи маскулінностей за теорією гегемонної маскулінності

Тип маскулінності	Опис
Гегемонні	Невелике ядро – група чоловіків, яка практикує гегемонні практики та знаходяться на вершині ієрархії.
Причетні	Велика група причетних мовчазних чоловіків, які можуть не практикувати гегемону маскулінність, але за рахунок неї отримують ті самі привілеї.
Субординативні	Підкорені маскулінності, у теорії Коннелл гомосексуальні чи негетеросексуальні чоловіки. Також цей тип може містити групи чоловіків субординовані за іншими структурами (расовими, етнічними, економічними).
Маргіналізовані	Виключені з загальної ієрархії, групи чоловіків, які не допускаються до блага взагалі.

Джерело: Connell, R. (2020). The social organization of masculinity. *Feminist theory reader* (pp. 192-200). Routledge.

Процес субординації та маргіналізації маскулінностей відбувається через фемінізацію таких груп. Оскільки маскулінність як приписна характеристика не могла бути приписана жінкам та негетеросексуальним чоловікам, саме ці характеристики є маркерами для визначення субординативних (фемінність) та маргіналізованих (гомосексуальність) груп. (Buchbinder, 2012). Таку рамку, що описує соціальний порядок та структуру відносин між різними групами чоловіків називають **теорією гегемонної маскулінності**, її запропонувала дослідниця Рейвен Коннелл. Вона описує соціальні зв'язки між цими типами маскулінності та їхню позицію стосовно фемінності в соціальному порядку, досліджуючи процес конструювання гегемонної маскулінності. *«Їхні взаємодії центруються навколо єдиного структурного факту — глобальній домінації чоловіків над жінками»* (Connell, 1987, р. 296). З цього фрагменту можна виокремити те, що гендерний режим, який теоретизує дослідниця, та всередині якого розглядає відносини маскулінності — це **патріархат** — режим влади чоловіків. До того ж поняття використовується в його символічному або неформальному значенні, що визначається як стан соціальної структури, де влада та престиж сконцентрований у руках чоловіків як соціальної групи (Buchbinder, 2012).

Гегемонна маскулінність — не єдина теорія, що описує соціальний порядок маскулінності. Існує ще щонайменше чотири підходи, які в окремих дослідженнях називають «альтернативними»¹ — лапки тут підкреслюють, що це радше авторська інтерпретація, ніж загальноприйнятий термін (Sumpter, 2015).

Теорія множинних маскулінностей (multiple masculinities) розширює стандартну модель Коннелл, виокремлюючи три рівні розгляду гегемонної маскулінності та її формування — локальний, регіональний та глобальний. Так ця теорія дозволяє розглядати гегемонну маскулінність на різних рівнях та

---

¹ Хоча було згадано 4 теорії у цитованій статті, в роботі розглянуто лише 3 з них, оскільки теорія натуральної маскулінності розроблена російськими науковцями, яких з ідеологічних міркувань не було включено в дослідження

виділяти окремий контекст формування, наприклад, української гегемонної маскулінності як локальної маскулінності. Ця теоретична рамка окремо розглядає різницю маскулінностей за наступними критеріями: практики (матеріальні чи дискурсивні), що причетні до конструювання маскулінності, та ширина поширення впливу (всередині окремої інституції чи поза межами неї). Крім того, вона дозволяє розглядати існування декількох гегемонних маскулінностей всередині груп чоловіків (до прикладу окремі гегемонні маскулінності серед білих та чорних чоловіків Південно-Африканської республіки). Така рамка не тільки розширює теорію, але і намагається накласти її на глобальний контекст, працюючи із розподілом світу на Глобальну Північ та Глобальний Південь (Messerschmidt, 2018).

Засвоєна попередньою рамкою теорія гібридної маскулінності концентрується на інтерналізації фемінних практик для відтворення гегемонного соціального порядку (Bridges & Pascoe, 2014). Прикладом такої гібридної маскулінності можуть бути барбершопи, що утворюють культуру догляду за своїм волоссям і тілом, проте у цьому затверджує гегемонію чоловіків, створюючи чоловічі недоступні для жінок простори, нормалізуючи культуру насилля, зброї, чоловічності через зовнішній вигляд.

Протестна маскулінність описана Коннелл передбачає об'єднання субординованих та маргіналізованих маскулінностей для соціальних змін та прояву агентності. Певною мірою це не є окремою теорією, а скоріше описом соціальних змін в історичній перспективі, що є частиною теорії гегемонної маскулінності, проте звітує про переміни в ієрархії та витіснення гомофобії як інструменту субординації інших маскулінностей (Connell, 1992).

Так теорії множинних маскулінностей, натуральної маскулінності, протестної маскулінності та гібридної маскулінності можуть вважатися альтернативними теоріями, що пояснюють структуру інакше, ніж це робить теорія гегемонної маскулінності. Проте дві з них розроблені самою Коннелл як доповнення до основної теорії (множинні та протестна), а гібридна

маскулінність включена як матеріал до теорії множинних маскулінностей колегою Коннелл — Джемсом Мессершмідом (Messerschmidt, 2018, с. 146). Проте ці теорії не ставлять під сумнів ієрархічну структуру організації маскулінності, та часто є напрацюваннями, що розширюють основну теорію. Відповідно до цього залишається запитанням, чи можна їх дійсно вважати “альтернативними”, на відміну від наступної теорії.

Альтернативою для розгляду теорій Коннелл (теорії гегемонної та протестної маскулінності) виступає теорія інклюзивної маскулінності, розвиненої дослідником Еріком Андерсоном (Anderson). Вивчаючи середовище спорту, дослідник зробив висновок, що йому трапляються випадки організації соціальної структури, що не можуть бути пояснені теоріями гегемонної та протестної маскулінностей, тому він вирішує побудувати нову теоретичну рамку для такого виду соціальної організації. Варто зазначити, що ця рамка значною мірою посиляється на згадану раніше концепцію множинної маскулінності, порівнюючи одночасно її домінуючі² форми на локальному, регіональному та глобальному рівнях. Під час етнографічних досліджень американських спортивних шкіл та секцій, дослідник помічав, що в деяких групах гетеросексуальних чоловіків розподіл індивідів за різними критеріями відбувався без побудови ієрархії між чоловіками і притаманної теорії гегемонної маскулінності “вічної конкуренції”. У таких групах чоловіки залишалися носіями різних символічних маскулінностей (geek, nerd тощо), що класично фемінізувалися в теоріях Коннелл, проте тепер перебування в тій чи іншій групі не вважалося чимось негативним як членами цих груп, так і індивідами поза ними. На додаток, серед членів таких груп менший рівень гомофобії, вони приймають гомосексуалів у мережі друзів та виявляють емоційну близькість із близькими (Eric Anderson & Mark McCormack, 2018). Так, локальний рівень розгляду маскулінності конструював зовсім іншу модель відносин між чоловіками, що своєю чергою утворювала дисонанс між

---

² Тут слово домінуюча вжито в розумінні найбільш поширеної маскулінності, а не такої, що має відносини домінації.

локальним та іншими рівнями, де все ще могли домінувати гегемонні маскулінності.

Автор бачить низку причин, що спричинило такі зміни в англо-американській структурі маскулінності. До них належить зменшення рівня гомофобії та гомоістерії. Ці два концепти тісно пов'язані, проте характеризують різні аспекти маскулінності. Коли **гомофобія** — це практика дискримінації гомосексуальних та бісексуальних чоловіків, гомоістерія — це характеристика культури, в якій чоловіки бояться, що їх сприйматимуть як геїв. Згідно з цією теорією, **ортодоксальні** (термін, яким автор позначає форми, що зберігали гегемонію в соціальній структурі відповідно до теорії Коннелл) використовували гомоістерію як інструмент відтворення соціального порядку гегемонної маскулінності, проте події 1960–1980-х років, що містять поширення соціально-політичних рухів жінок, ЛГБТ спільноти, зробили гомосексуальність публічною. Епідемія ж ВІЛ/СНІДу в 1980-х зробила видимість ЛГБТ людей ще більшою, що разом з активним залученням спільноти, стало першим кроком у демаргіналізації та дестигматизації гомосексуальності, попри стереотипізацію викликану епідемією ВІЛ/СНІД серед гомосексуальних та бісексуальних чоловіків. Зрештою зменшився рівень гомофобії в американському суспільстві, що зумовило зміни у соціальних структурах гомосоціальних середовищ. З'явилася тенденція до побудови горизонтальних, а не вертикальних груп чоловіків (Andersen, 2009). Автор сам ставить критично до своєї теорії в контексті цілей рухів за права жінок, наголошуючи, що інклюзивна маскулінність стосується лише соціального порядку маскулінності, і ніяк не свідчить про виникнення егалітарних гендерних структур (тобто відносин між групами чоловіків та жінок).

Відповідно до розглянутих теорій можна зробити **припущення** щодо соціальної організації маскулінності в українському суспільстві після початку повномасштабного вторгнення. З одного боку, війна збільшує вплив інституту армії — гомосоціального середовища, де гегемонні маскулінності продукуються та конструюються. Це може свідчити про панування гегемонних та

субординованих зв'язків між групами чоловіків, тобто наявність ієрархії. З іншого боку, видимість ЛГБТ-чоловіків в армії може, навпаки, зменшити рівень гомоїстерії та гомофобії, що разом із глобальними процесами у світі призвело до егалітаризації структури відносин між чоловіками та наближення до моделі, запропонованої теорією інклюзивної маскулінності. Тож спробою цієї роботи буде перевірити припущення 1: **“соціальна організація маскулінності в українському суспільстві має структуру інклюзивних маскулінностей”**.

1.2. Теоретичні підходи до визначення ставлення соціальної групи в контексті зв'язків домінації та інклюзії

Ціль нашого дослідження передбачає роботу зі ставленнями українців до ЛГБТ військових, що містить уявлення різних груп населення про ЛГБТ військових, про їхні права та бачення соціальної реальності їхньої участі у війні. Для розуміння цього аспекту роботи необхідно розглянути теоретичні напрацювання міжгрупової взаємодії та розуміння концепту ідентичності, що можуть бути корисними для опису соціальної структури. Це допоможе зробити припущення щодо соціальної організації маскулінності. Так саме **теорії соціальної ідентичності** та **групової позиції** використовувалися в американському дослідженні формальних прав та неформальних привілеїв одностатевих пар 2014 року (Doan, L., Loehr, A., & Miller, L. R., 2014). Синтез цих двох теорій допоміг побудувати припущення, перевірку яких автори та авторки забезпечили за допомогою даних з національного опитування ставлення населення до одностатевих пар, їхніх прав та привілеїв. Зважаючи на схожість цілей цього дослідження з цілями нашої роботи, було прийнято рішення включити його в роботу.

Теорія соціальної ідентичності (social identity theory/SIT) оперує поняттями Ми-групи (in-group), Вони-групи (out-group) для пояснення міжгрупової взаємодії, процесів підкорення, нерівності, соціальних змін та процесу набуття групової ідентичності. Основне припущення, яким оперує теорія — це бажання індивідів отримати “позитивну соціальну ідентичність” (тобто особисте задоволення та переваги від належності до тієї чи іншої групи) (Brown, R. 2000). Іншим надбанням цієї теорії є теоретизація **групових переконань**, що визначає взаємодію групи з іншими групами. Так групові переконання пояснюють систему цінностей та уявлень про соціальну реальність, на основі яких Я-групи вибудовують свою взаємодію з Вони-групами. До складових групового уявлення належать (Кухарук, О. 2021):

- Статус (уявлення про відносини групи з іншими групами).
- Стабільність (Уявлення про сталість такої позиції).

- Легітимність (Уявлення про легітимність позиції).
- Проникність (Уявлення про легкість доступу до групи).
- Когнітивні альтернативи (Уявлення про альтернативні відносини з іншими групами).

Теорія групової позиції (group position theory/GPT) — розроблена Блумером теоретична рамка розуміння групової загрози як рушійного механізму виникнення негативної стереотипізації та дискримінації. Так, коли відчуття загрози виникає у домінуючої групи (чи Ми-групи) стосовно інших, погіршується ставлення та збільшується кількість стереотипів, дискримінації в сторону Вони-груп. (Bobo, L., & Hutchings, V. L. 1996). Блумер виділяє чотири ключові умови, що забезпечують роботу описаного процесу:

1. Існування відчуття **вищості** Ми-групи в соціальній структурі та переваги їхніх преференцій.
2. Бачення членів Вони-групи як **інших** чи **не таких**.
3. Наявність переконання, що на права Ми-групи зазіхають, **відчуття загрози** втрати ресурсів, влади чи позиції в структурі.
4. Бажання Вони-групи **отримати доступ** до прав, ресурсів, влади чи позицій, які “як і має бути” належать Я-групі.

Обидві теорії пояснюють взаємодію груп та виникнення напруг чи змін у соціальній структурі, проте роблять це у різні способи, що водночас не суперечать один одному. Так теорія соціальної ідентичності описує умови та переконання Я-групи та може бути застосована для пояснення переходу індивідів з групи в групу, набуття соціальної ідентичності, а також взаємодію індивідів всередині груп. Теорія ж групової загрози включає не лише уявлення Я-групи, але необхідні умови зі сторони Вони-групи для змін в соціальній структурі (а саме агентне бажання отримати доступ до прав та ресурсів Я-групи). Синтез цих двох теорій використовують для вибудови теоретичної рамки дослідження прав та неформальних привілеїв одностатевих пар 2014 року, про яке було згадано раніше (Doan, L., Loehr, A., & Miller, L. R., 2014). Таку зв'язку використовують через те,

що теорії одна одній не суперечать та в комплексі пояснюють більшу частину міжгрупових взаємодій.

Щодо цього дослідження, використання цих теорій може бути корисним для виявлення відносин субординації та домінації між групами, що може надати знання про соціальну структуру маскулінності. Якщо ми представимо гегемонні та причетні маскулінності як Я-групу, а ЛГБТ чоловіків як Вони-групу, згідно з цими теоріями збільшення видимості ЛГБТ чоловіків у війську може бути сприйнято як зазіхання на статус гегемонної маскулінності у соціальній структурі. Таке зазіхання має вести до збільшення упередження та дискримінації в бік ЛГБТ військових згідно з теорією групової позиції. Звідси маємо припущення 2, що **представники гегемонної маскулінності мають упереджене ставлення до ЛГБТ військових**. З погляду ж теорії соціальної ідентичності для створення когнітивних альтернатив щодо відносин між групами використовується стратегія крос-категоризації (Кухарук, О. 2021, с. 181). Ця стратегія передбачає включення Вони-групи у більшу групу, до якої належить і Я-група. Так саме включення ЛГБТ у групу військових може стати прикладом крос-категоризації та навпаки надавати альтернативні шляхи для визначення відносин між соціальними групами гегемонних маскулінностей та ЛГБТ чоловіками. Прийняття такої різності може навпаки зумовити покращення стосунків між групами та зміну соціальних відносин цих груп на більш егалітарні. Тож альтернативним припущенням 3 буде те, що **представники гегемонних маскулінностей не мають упередженого ставлення до ЛГБТ військових**. Підтвердження першого припущення буде свідчити про елітарну структуру маскулінності та більшу відповідність теорії гегемонної маскулінності, водночас, як підтвердження другої свідчитиме лише про те, що структура залишається невідомою, оскільки ЛГБТ чоловіки можуть займати позиції гегемонних маскулінностей через інститут армії, проте це не свідчитиме про егалітарність організації маскулінності. Результатом цього є зменшення рівня гомоістерії та гомофобії, що в теоретичній рамці інклюзивної маскулінності може призвести до змін у соціальній організації маскулінності.

Тож, у першій частині роботи було розглянуто різні підходи до опису соціальної організації маскулінності, як терміну, що визначає взаємовідносини між

різними групами чоловіків, так само як і характер цих відносин, можливість формування та включення різних груп чоловіків до них. Так було виявлено певний антагонізм теорій гегемонної та інклюзивної маскулінностей. Перша описує структуру відносин або як відносини домінації та субординації, що керуються гомоістерією та гомофобією (із подальшою субординацією чоловіків в процесі фемінізації гомосексуальності), а друга — егалітарні структури чоловіків, де гомосексуальність є нефемінізованою, хоча і не привілейованою так як гетеросексуальність. Незважаючи на антагоністичну природу, вони також мають зв'язки між собою, адже друга певним чином критикує першу та базується на інших теоретичних припущеннях теорії множинних маскулінностей, яка все ж є розширенням до першої теорії. Так антагоністичний характер скоріше викликаний уявленням авторів і авторок про зміну структури маскулінності в американському суспільстві. Розділ також розглядає теорії міжгрупових взаємодій, а саме теорії групової ідентичності та групової загрози, що разом пояснюють природу виникнення зв'язків домінації, упереджень, стереотипів між групами загалом. На основні застосування теорії до українського контексту було виділено три основні припущення, перевіркою яких буде займатися наша робота, а саме:

- Припущення 1: **соціальна організація маскулінності в українському суспільстві має структуру інклюзивних маскулінностей.**
- Припущення 2: **представники гегемонної маскулінності мають упереджене ставлення до ЛГБТ військових.**
- Припущення 3: **представники гегемонних маскулінностей не мають упередженого ставлення до ЛГБТ військових.**

РОЗДІЛ 2.

СОЦІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ МАСКУЛІННОСТІ В УКРАЇНІ: СТАВЛЕННЯ ДО ЛГБТ ВІЙСЬКОВИХ

2.1. Методологія дослідження ставлення до ЛГБТ військових в Україні в контексті соціальної організації маскулінності

Дослідження в сфері соціології маскулінності чи гендеру відбуваються в основному в межах якісницьких парадигм, про що пишуть Роджер Патулні (Roger Patulny) та Барбара Піні (Barbara Pini) (2013). Так дослідження чоловіків в кількісних методах в контексті маскулінності відбувається у контексті соціально-психологічних чи психологічних досліджень, що більше стосуються окремих особистісних рис. Феміністичні ж підходи критикують кількісні дослідження маскулінності в трьох основних тематиках (в літературі “Three P’s”): позитивізм (positivism), влада (power) та p-value (Oakley 1998 у Patulny, R., Pini, B. 2013, с.116). Ці три аспекти критикують у надмірній репрезентації чоловічої гегемонної думки та недостатній позиційності, що відтворюють владні стосунки в суспільстві. Проте як автори й авторки згаданої статті, так і інші дослідники і дослідниці, наприклад, дослідниця в сфері соціології спорту та гендеру Агнес Еллінг (Agnes Elling) доходять до висновку, що кількісні методи необхідні хоча б як частина комбінованих якісних та кількісних підходів. Також наявні кількісні дослідження не концентруються на гендері як на основному запитанні (2015), що дискредитує їх в очах феміністичних дослідників та дослідниць.

Зважаючи на вище вказані фактори, було обрано кількісну парадигму для розгляду тематики дослідження, із врахуванням феміністичної критики та обмеження наявних соціологічних теорій. Для обходу цих обмежень були використані теорії групової взаємодії як суб’єктивно більш відповідні для побудови припущень, що можуть перевірятися кількісними методами (оскільки в цій сфері саме кількісні дослідження є основою інтерпретацій). Також у цьому кількісному дослідженні тематика гендеру виходить наперед, а саме ставлення

розглядається в контексті соціальної організації маскулінності як спосіб уникнути критики з погляду феміністичних підходів.

Оскільки дослідження все ще здійснюється в межі конструктивістської епістемологічної парадигми та із врахуванням критики феміністичних критичних підходів, в цій частині було вирішено додати позиційність авторів дослідження. Тож автор дослідження: білий молодий чоловік, українець за місцем народження, ВПО та походить із неповної багатодітної сім'ї. Такий досвід міг вплинути на погляди автора, що сформувало інше розуміння маскулінності, яке відображене у згаданих вище теоріях. Автор розуміє, що його ставлення до запитання маскулінності та фемінізму полягає в прагненні до гендерної рівності та розширенні рамок сприйняття маскулінності. Саме тому дослідження ставлення населення України до ЛГБТ військових розглядається в окремому контексті соціальної організації маскулінності, оскільки в поглядах автора на чоловічу роль в русі за гендерну рівність присутнє розуміння важливості дослідження маскулінності з критичної сторони.

Вивчення ставлення населення України до ЛГБТ військових відбуватиметься на основі кількісних даних зібраних агенцією Info Sapience у межах вересневої хвилі 2024 року дослідження «Омнібус – щомісячне національне репрезентативне опитування». Опитування здійснювалося методом САТІ на основі вибірки випадкових телефонних номерів. Вибірка склала 1013 осіб, та не включає людей, які проживають на тимчасово окупованих територіях та в місцях, де відсутній українських мобільний зв'язок. Вибірка репрезентативна для населення України від 16 років за статтю, віком, регіоном, розміром населеного пункту. Теоретична похибка не перевищує 3,1% із вірогідністю 0,95. Контроль даних здійснювався шляхом прослуховування інтерв'ю контролерами в розмірі 10% від загальної вибірки, в результаті якого жодного інтерв'ю не було видалено. Отримана в результаті частина масиву для аналізу включає соціально-демографічні характеристики (вік, стать, мова для спілкування, мова, якою переважно респондент спілкується в побуті, регіон, розмір та категорія населеного пункту, сімейний стан, наявність дітей, рід

зайнятості, найвищий рівень здобутої освіти, фінансовий стан сім'ї, та 6 запитань, що пов'язані зі ставленням респондентів до ЛГБТ військових, що і були використані в аналізі, а саме:

1. Одне запитання, що стосується знайомства із представниками ЛГБТ спільноти (**v232**): *«Чи знайомі ви особисто з геєм, лесбійкою, бісексуальною особою, транссексуальною особою?»*.
Віяло відповідей – «так», «ні», «важко відповісти» (пропущене) — дихотомічна категоріальна змінна.
2. П'ять запитань погодження з окремими твердженнями: *«Скажіть, будь ласка, ви погоджуєтесь чи не погоджуєтесь з наступними твердженнями»*:
  - **v234** *«Гомосексуальні, бісексуальні і трансгендерні люди беруть участь в обороні країни та громадській діяльності так само, як і гетеросексуальні люди»*.
  - **v235** *«Партнери і партнерки загиблих гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових мають бути прирівняні до членів їхніх родин»*.
  - **v236** *«Держава має компенсувати збитки, завдані військовослужбовцям, які зазнали на службі утисків через свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність»*.
  - **v237** *«Норми, правила й статуту Збройних Сил України повинні захищати права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових»*.
  - **v238** *«Норми, правила й статуту Збройних Сил України, що захищають права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових, можуть зробити Збройні Сили сильнішими та ефективнішими»*.

Віяло відповідей – «Повністю погоджуюся», «Радше погоджуюся, ніж не погоджуюся», «Радше не погоджуюся, ніж погоджуюся», «Повністю

не погоджуюся», «Важко відповісти» (пропущене), «Відмова від відповіді» (пропущене) — категоріальна порядкова змінна.

Крім основних 6 запитань, в аналізі використана соціально-демографічна характеристика, а саме:

- **v15** «*Стать респондента*». Віяло відповідей — «Жінка», «Чоловік» — дихотомічна категоріальна змінна.

Для аналізу даних було використано середовище R-Studio.

Оскільки дані представлені в 5 різних вимірах ставлення, із метою пошуку латентних індексів та зменшення кількості змінних для аналізу було зроблено спробу проведення факторного аналізу для запитань v234 – v238. Для цього було вилучено відповіді «Важко відповісти» та «Відмова від відповіді». При цьому вибірка зменшилася до 746, що означає велику кількість пропущених значень (більше за 10%). Оскільки факторний аналіз чутливий до великої кількості пропусків (Kamakura, W. A., & Wedel, M. 2000), дані не відповідають вимогам такому аналізу, на що вказують і показники тесту Бартлета (показник $p\text{-value} > 0,05$). Тому факторний аналіз було вирішено не проводити.

Для проведення аналізу та перевірки наших основних припущень було побудовано **статистичні гіпотези**. У процесі побудови гіпотез важливо розуміти, що дослідження відбувається за вторинними даними, що означає, що запитання масиву не були спеціально концептуалізовані та операціоналізовані до цілей дослідження. Через це окремі припущення або неможливо перевірити, або можливо перевірити за допомогою наявних даних із зауваженням щодо необхідності більш валідних досліджень у майбутньому для підтвердження згенерованих під час дослідження припущень щодо соціальної реальності.

Припущення 1: чи організація маскулінності в українському суспільстві відповідає теорії інклюзивної маскулінності - може бути перевірена із залученням соціально-демографічних змінних віку, місця проживання та класової приналежності. Перевірка цього припущення вимагає погляд на динаміку змін ставлень до ЛГБТ і не тільки військових. Проте теорія інклюзивної маскулінності

також визначає зменшення рівня гомофобії зі сталим рівнем гетеронормативності як передумову виникнення інклюзивних зв'язків. Так зміни рівня гомофобії та гомоістерії вимагають панельних досліджень та порівнянь у динаміці, проте ми можемо описати стан та наявність ознак гомоістерії та гетеронормативності для подальших порівнянь із наступними можливими дослідженнями.

Припущення 2: представники гегемонної маскулінності мають упереджене ставлення до ЛГБТ військових. Зважаючи на формулювання, можемо перевірити, чи більший шанс серед представників гегемонних маскулінностей ставитися до ЛГБТ військових гірше ніж серед представників негегемонних маскулінностей та жінок. Водночас операціоналізувати гегемонні маскулінності можемо через запитання (v232) : *«Чи знайомі ви особисто з геєм, лесбійкою, бісексуальною особою, транссексуальною особою?»*. Це може бути індикатором гегемонної маскулінності через досить широке розуміння терміну “особисто знайомі”, що розширяє мережу людей, про яку йдеться. Імовірність, що людина дійсно не знайома із представниками ЛГБТ спільноти низька при такому формулюванні. Натомість зростає а можливість “сліпоті” до сексуальної орієнтації інших — через навмисне приховування, небажання визнавати або помічати. Це може бути зумовлено як гомоістерією, так і гетеронормативністю. Тому тут буде логічним побудувати наступні статистичні гіпотези:

Ha — Чоловіки, які особисто знайомі із представниками ЛГБТ спільноти, мають вищий шанс ставитися позитивно до ЛГБТ військових.

Hb — Шанс ставитися позитивно до ЛГБТ військових не залежить від особистого знайомства чоловіка із представником ЛГБТ спільноти.

Зворотне припущення 3 про те, що представники гегемонної маскулінності не мають упередженого ставлення до ЛГБТ військових, доводиться третьою варіацією цієї ж статистичної гіпотези:

Hc — Чоловіки, які особисто знайомі із представниками ЛГБТ спільноти мають нижчий шанс ставитися позитивно до ЛГБТ військових.

Ця група гіпотез скоріше може бути корисна для індикації наявності умов формування **інклюзивної соціальної організації маскулінності**. Так стратегія кроскатегоризації може бути умовою формування інклюзивної соціальної організації маскулінності. Водночас наявність упереджень серед представників гегемонних маскулінностей говорило б про досі чинну гегемонну організацію маскулінності.

Побудовані статистичні гіпотези можуть дати нам уявлення про те, чи може в Україні існувати інклюзивна соціальна організація маскулінності. Водночас обмеженість масиву даних не дає нам впевненості стверджувати про таку структуру, скоріше про схожість ознак та наявність необхідних умов для її існування. Однак точна відповідь на запитання щодо соціальної організації маскулінності в українському суспільстві потребуватиме подальших спеціалізованих досліджень із первинними даними.

2.2. Зв'язки гомоістерії та гетеронормативності в українському суспільстві

Для опису зв'язків гомоістерії та гетеронормативності в українському суспільстві поглянемо на описові статистики дослідження ставлення українців до ЛГБТ військових. Для зручності погляду на результати змінні було перекодовано з категоріальних порядкових в дихотомічні з диференціацією відповідей на “погоджуються”/”не погоджуються”. А результати зобразили у порівнянні залежно від статі респондента (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Ставлення українців до прав ЛГБТ військових, Info Sapiens, листопад 2024, N=1013

	Чоловіки (n = 466)		Жінки (n = 547)	
	Погоджуються	Не погоджуються	Погоджуються	Не погоджуються
Гомосексуальні, бісексуальні і трансгендерні люди беруть участь в обороні країни та громадській діяльності так само, як і гетеросексуальні люди.	70,6%	20,8%	78,4%	14,8%
Партнери і партнерки загиблих гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових мають бути прирівняні до членів їхніх родин.	57,9%	28,3%	71,8%	18,1%
Держава має компенсувати збитки, завдані військовослужбовцям, які зазнали на службі утисків через свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність.	57,1%	33,7%	60,9%	26,5%
Норми, правила й статuti Збройних Сил України повинні захищати права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових.	56,0%	33,7%	70,4%	9,9%
Норми, правила й статuti Збройних Сил України, що захищають права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових, можуть зробити Збройні Сили сильнішими та ефективнішими.	41,0%	49,4%	53,7%	34,7%

З розумінням того, скільки людей погоджуються чи не погоджуються з твердженнями можна припускати, яким є їхнє ставлення до ЛГБТ військових, їхніх прав та обов'язків. Перше запитання скоріше відображає сприйняття соціальної реальності українцями, що стосується наявності ЛГБТ військових у Збройних Силах України та інших структурах, що беруть участь в обороні країни. Наступні два запитання стосуються скоріше формальних прав ЛГБТ військових на визнання їхніх партнерів членами родини та отримання компенсації за фактом утисків та дискримінації на службі. Останні ж два запитання напряму пов'язані із політикою Збройних Сил України. Можна помітити, що останні два запитання отримали значно нижчі відсотки погоджень, що свідчить про необізнаність населення України щодо зв'язку політик захисту прав ЛГБТ військових та ефективністю армії. Такого висновку доходять і у висновках основного дослідження (Hrytsenko & Martsenyuk, 2025).

Для дослідження важливо побачити та спробувати проінтерпретувати, що саме стоїть за цими ставленнями та що це може говорити про соціальну організацію маскулінності в Україні. Для відповіді на ці запитання можна поглянути також на результати інших панельних досліджень громадської думки, наприклад, дослідження КМІС “Сприйняття ЛГБТ людей та їх прав” (Прес-релізи та звіти, 2024) свідчить про позитивну динаміку у ставленні до ЛГБТ людей в Україні: частка тих, хто ставиться негативно, зменшилася з 38,2% в 2022 році до 32,1% в 2024 році, тоді як частка тих, хто виявляє байдужість або має позитивне ставлення, зросла з 57,6% до 61,4%. Водночас ставлення населення до прав ЛГБТ військових може показати деякі відмінності. Так поки більшість вважають, що ЛГБТ мають мати такі самі права, що і всі інші громадяни України (70,4% опитуваних), на запитання про підтримку запровадження реєстрованих партнерств в Україні відповідь “ні” обрало більше респондентів, ніж відповідь “так” (35,7% проти 28,9%), хоча і з невеликою різницею. Це може свідчити про відірваність сприйняття питання партнерств та прав ЛГБТ військових серед населення України - тобто партнерства можуть не

сприйматися як права. Подібні висновки щодо сприйняття шлюбу не як права, а скоріше як неформальної привілеї, отримали і американські дослідники (Doan, L., Loehr, A., & Miller, L. R. 2014). Щоправда їхнє дослідження мало такі висновки щодо гетеросексуальних чоловіків та жінок, адже мало можливість порівняти ставлення трьох різних груп. Такі показники свідчать про зменшення рівня гомофобії — тобто прямої дискримінації гомосексуальних та бісексуальних чоловіків. Проте залишає простір для інтерпретації рівня гетеронормативності, тобто привілеювання гетеросексуальності та нав'язування її як чогось природного, базово даного (Марценюк, Т., & Ярманова, Г. 2012).

Тобто під час зниження прямої дискримінації залишається певна кількість упереджень і стереотипів, що привілеюють гетеросексуальність у суспільстві, наприклад, ставлення до шлюбу чи цькування. Такі стереотипи можуть впливати на громадську думку та показують наявність умов для виникнення і відтворення нерівності в суспільстві. Дивлячися на основне дослідження цієї роботи, можна також помітити, що хоча сприйняття видимості ЛГБТ людей в силах оборони є на досить високому рівні (70,4% для чоловіків та 78,4% для жінок) рівень ставлення до питань шлюбу чи компенсацій може бути меншим, так само як і рівень обізнаності та розуміння зв'язку ефективності армії та захисту прав ЛГБТ в армії. Тобто, хоча люди і визнають та ставляться позитивно до участі ЛГБТ військових у захисті України, гетеросексуальність все ще залишається чимось, з чим сили оборони асоціюються та з чим вони мають працювати на рівні політик. Така ситуація співвідноситься із розумінням впливу гомосоціальних середовищ на конструювання гегемонії черед чоловіків. Оскільки армія вважається одним з таких середовищ, можна припустити, що маскулінність чоловіків, які входять до інституту армії конструюється в процесі спільної взаємодії, що не тільки може впливати на рівень гомофобії серед військових (який не досліджували в основному опитуванні), але і створює дискурси щодо норм усередині Сил Оборони України. Так, наприклад, гегемонна маскулінність із притаманною гетеронормативністю може

структурувати уявлення суспільства про те, хто має заслуговувати на компенсації, а хто ні.

Ця ситуація може свідчити про декілька речей. Перше — про зв'язок участі ЛГБТ людей в обороні України та зниженням рівня гомофобії, а також покращенням ставлення до ЛГБТ спільноти. З одного боку ЛГБТ військові можуть проявляти свою **агентність у конструюванні маскулінності всередині інституту**, з іншого — сам факт долучення стає вагомою зміни дискурсів та наративів щодо ЛГБТ в суспільстві. Тобто питання належності до групи чоловіків, чи гегемонних чоловіків може визначатися не сексуальною орієнтацією як такою, а участю в захисті держави, подоланні екзистенційної перешкоди. Проте це також може говорити про незалежність питання сприйняття шлюбу ЛГБТ людей від їхньої участі в обороні країни, або як мінімум питання шлюбу має і інші фактори впливу, такі як гетеронормативність та фреймінг шлюбу (навіть на прикладі цих двох досліджень видно, що коли шлюб зображується в контексті реєстрованих партнерств, населення висловлюється радше байдуже без чіткої відповіді, коли це питання іде через призму “прирівняння партнерів ЛГБТ людей до членів сімей” більше людей може погодитися з таким запитанням.

Розподіл відповідей у дослідженні щодо ставлення до прав ЛГБТ військових серед жінок та чоловіків в деяких окремих запитаннях може лежати в межах статистичної похибки. Водночас загальна тенденція свідчить про більш позитивне ставлення жінок до ЛГБТ військових та їхніх прав. Це може пояснюватися нижчим рівнем гомофобії серед жінок, а також меншим рівнем гетеронормативності. Для розуміння цього було проведено аналіз із побудовою логістичної регресії. У результаті даний метод дозволяє перевірити, чи статистично значущі різниці шансів для різних груп, що входять в аналіз, набули одного зі значень дихотомічної змінної. У нашому випадку змінні ставлення до ЛГБТ військових були перекодовані як дихотомічні, а контрольна група була обрана як чоловіки. Тобто результати можуть показати, чи статистично значущі шанси жінок мати позитивне ставлення до ЛГБТ

військових і чи вони більші, чи менші ніж шанси чоловіків. Розподіл шансів подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2. Шанси чоловіків та жінок мати позитивне ставлення до ЛГБТ військових

Запитання	Шанси жінок	Шанси чоловіків	Точність моделі
Гомосексуальні, бісексуальні і трансгендерні люди беруть участь в обороні країни та громадській діяльності так само, як і гетеросексуальні люди.	5,30*	3,39	80,98%
Партнери і партнерки загиблих гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових мають бути прирівняні до членів їхніх родин.	3,97*	2,05*	74,16%^^
Держава має компенсувати збитки, завдані військовослужбовцям, які зазнали на службі утисків через свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність.	2,30*	1,69*	66,48%^
Норми, правила й статuti Збройних Сил України повинні захищати права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових.	3,56*	1,66*	70,91%^^
Норми, правила й статuti Збройних Сил України, що захищають права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових, можуть зробити Збройні Сили сильнішими та ефективнішими.	1,55*	0,83*	57,90%^^

*p-value < 0,01

^*p-value* < 0,05 для *omnibus test*

^^*p-value* < 0,01 для *omnibus test*

Логістична регресія показала, що у жінок шанс мати позитивну відповідь з будь-якого запитання, окрім першого, є більшим. Всі моделі, окрім моделі для першої змінної, статистично значущі. Але в першій змінній велика кількість залишків за відстанню Кука (81, що становить до 10% від вибірки), що може свідчити про неякісно зібрані дані або про відсутність зв'язку для цього

запитання (для всіх інших показники залишків — 0). Про це ж спостереження говорить і omnibus тест, що показує незначущі результати для першої моделі.

Проте гірші результати підтримки прав ЛГБТ військових серед чоловіків може бути пояснено і **концептом гомоістерії** — страхом чоловіків бути сприйнятими як геїв. Теоретично такий страх може бути пояснений і з іншої сторони — можливістю втрати привілейованої позиції в **гетеронормативному** суспільстві. Проте дослідники та дослідниці розділяють гетеронормативність та гомоістерію як процеси, що по різному формують відносини між чоловіками (Anderson 2009). Так гомоістерія субординує гомосексуальних та бісексуальних чоловіків, тоді як гетеронормативність, хоч і може створювати нерівність, залишає можливість їхнього включення до маскулінних інклюзивних структур. Тож це дослідження може бути однією з багатьох ознак включення гомосексуальних та бісексуальних чоловіків до маскулінних структур.

Отже, покращення ставлення українців та українок до ЛГБТ військових та ЛГБТ людей в цілому може бути пов'язано з інститутом армії та видимістю ЛГБТ людей в його межах. Але ставлення до прав ЛГБТ в Україні все ще може лежати в площині відносин домінації та нерівності між гетеросексуальними та негетеросексуальними чоловіками. Дослідження цього запитання в майбутньому, як і питання сприйняття різних аспектів прав та привілей одностатевих та різностатевих пар можуть стати ключовими для розуміння структури організації маскулінності, рівня гомофобії та гетеронормативності, як основних процесів що впливають на структуру відносин між чоловіками.

2.3. Ставлення соціальної групи носіїв гегемонних маскулінностей до ЛГБТ військових

Для розуміння, як саме ставлення до прав ЛГБТ військових відрізняється серед різних груп населення, було проведено статистичний аналіз із використанням методу логістичної регресії, що дозволяє показати шанс підтримати чи не підтримати права та обов'язки ЛГБТ військових залежно від того, до якої соціальної групи належить респондент чи респондентка. Шанси підтримати твердження подано у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3. Шанси підтримати твердження щодо прав ЛГБТ військових для різних груп населення

Твердження:	Жінки		Чоловіки		Точність моделі
	Знайомі з ЛГБТ	Незнайомі з ЛГБТ	Знайомі з ЛГБТ	Незнайомі з ЛГБТ	
Гомосексуальні, бісексуальні і трансгендерні люди беруть участь в обороні країни та громадській діяльності так само як і гетеросексуальні люди.	23,50 *	4,30 **	1,81	2,90	80,89%^^^
Партнери і партнерки загиблих гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових мають бути прирівняні до членів їхніх родин.	8,70	3,48**	1,58	2,03*	74,49%^^^
Держава має компенсувати збитки, завдані військовослужбовцям, які зазнали на службі утисків через свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність.	3,84*	2,06**	1,71	1,18	66,78%^^
Норми, правила й статuti Збройних Сил України повинні захищати права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових.	5,27*	3,28**	2,58	1,58**	70,98%^^^
Норми, правила й статuti Збройних Сил України, що захищають права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових, можуть зробити Збройні Сили сильнішими та ефективнішими.	3,04	1,33	0,86	0,76*	58,43%^^^

*p-value < 0,05

**p-value < 0,01

^*p-value* < 0,05 для omnibus test

^^*p-value* < 0,01 для omnibus test

З таблиці бачимо, що всі моделі мають точність понад 50% та статистично значущо краще передбачають думку ніж базова модель (що визначається лише імовірністю вибору тієї чи іншої відповіді). Водночас не всі шанси є статистично значущі, що не дає нам достатньо підстав вважати окремі зв'язки існуючими між змінними.

Для першої змінної, що показує сприйняття видимості ЛГБТ людей у Силах безпеки та оборони, Як і наша попередня модель, шанси показали, що статистичного значущого зв'язку статі зі сприйняттям того, чи примають участь ЛГБТ люди у захисті України немає, так само як і зв'язку цього сприйняття зі знайомством з ЛГБТ людьми серед чоловіків, проте варто зауважити, що в цій моделі все ще велика кількість вагомих залишків за відстанню Кука (81, в інших моделях вагомих залишків немає), що говорить про недосконалість моделі. Наявність зв'язку знайомства із ЛГБТ людьми зі сприйняттям реальності серед жінок може бути пов'язаний із домінуванням стереотипів щодо неможливості служби ЛГБТ в Силах безпеки та оборони більшою мірою серед чоловіків ніж серед жінок. Можливо, чоловікам важче визнати наявність субординованих маскуліностей в гомосоціальних середовищах, таких як армія, саме через бажання захистити свою домінуючу позицію там, через що знайомство не є визначним.

Для другої моделі, що стосується прирівняння партнерів та партнерок ЛГБТ військових до членів родин, було виявлено зв'язок всередині групи, що не знайомі з ЛГБТ людьми. Так у жінок шанс підтримати твердження більший, ніж у чоловіків. Зв'язку всередині групи тих, хто знайомий із ЛГБТ військовими відносно статі, так само як і зв'язку самого факту знайомства із відповіддю, не виявлено. Це означає, що немає інформації щодо відмінності шансів чоловіків та жінок, які знають ЛГБТ людей, так само як і немає інформації щодо того, чи змінюється цей шанс від самого факту знайомства з ЛГБТ людиною, а отже, і відповідних зв'язків не виявлено.

Третє запитання, що стосується компенсації збитків ЛГБТ військовим, що зазнали цькування, зв'язок із наявністю ЛГБТ людей серед знайомих із відповіддю

респондента виявлено лише в жінок (шанс вищий, якщо ви знаєте ЛГБТ людину). Інтерпретація може бути подібною до першого запитання: чоловіки можуть мати схильність до захисту власних ресурсів та позиції всередині геосоціального середовища. Так само чоловікам може бути більш притаманна гетеронормативність та небажання пов'язувати факт знуцання із сексуальною орієнтацією, через що зв'язку може не бути не виявлено.

Четверте запитання, що стосується бачення розвитку політик щодо ЛГБТ військових всередині ЗСУ, показало статистично значущий зв'язок між шансом погодитися з твердженням та знанням ЛГБТ військових лише всередині групи жінок, а також показало зв'язок статі та можливості погодитися в групі тих, хто не знайомий з ЛГБТ людьми (якщо це жінка — шанс вищий). Так само показує, що шанс чоловіків погодитися нижчий в групі тих, хто не знає ЛГБТ людей, що показує наявність стереотипів та гетеронормативності серед групи чоловіків, що скоріше відповідають нормам гегемонної маскулінності (оскільки вони не знайомі, то мають підстави будувати ці стереотипи та маргіналізувати ЛГБТ людей в середовищі армії). Про зв'язок між гендером респондента і шансом всередині групи тих, хто погодився, нічого невідомо, що свідчить про те, що зв'язок не виявлено.

Останнє запитання показало лише статистично значущий шанс погодитися із твердженням лише серед групи чоловіків, не знайомих із ЛГБТ людьми. Це не дає нам можливості порівнювати його з іншими шансами, проте дає змогу побачити що його значення є меншим за 1 (0,76), що свідчить про більшу імовірність не погодитися, ніж погодитися у межах цієї групи.. Це так само відповідає попередньому твердженню щодо маргіналізації ЛГБТ всередині гомосоціального середовища.

Повертаючись до гіпотез дослідження, можемо підтвердити гіпотезу Нб — *Шанс ставитися позитивно до ЛГБТ військових не залежить від особистого знайомства чоловіка з представником ЛГБТ спільноти.* Для підтвердження двох інших гіпотез недостатньо статистично значущих даних. Підтвердження даної гіпотези може свідчити про декілька речей, що можуть виключати одне

одного, а можуть і працювати разом. По-перше, можливо, знайомство із ЛГБТ людиною не є достатньо значущим індикатором маскулінності, до якої можна віднести того чи іншого респондента. Дані гіпотези мали б говорити щось про соціальну організацію маскулінності — за припущення того, що чоловіки, які вказують про знайомство з ЛГБТ людиною, мають більшу імовірність бути віднесеними до інклюзивних маскулінностей. Підтвердження ж гіпотези про відсутність зв'язку між шансами та знайомством говорить про те, що це знайомство може нам нічого і не дати.

По-друге, підтвердження гіпотези про відсутність зв'язку все ще може говорити про наявність зв'язків домінації та субординації серед чоловіків в Україні із субординацією гомосексуальних та бісексуальних чоловіків. Оскільки зв'язку між знайомством чоловіків із ЛГБТ людьми та їхнім ставленням до ЛГБТ військових немає, то не важливо, чи знаєте ви ЛГБТ людей, чи не знаєте, шанси підтримувати їхні права та включати в групи спілкування нижчі, ніж у тих самих жінок. Тобто рівень гомофобії більший у чоловіків в порівнянні із жінками, із присутніми ознаки гетеронормативності.

Тож підтвердження вказаної вище гіпотези про відсутність зв'язку між знайомством чоловіків із ЛГБТ людьми та їхнім ставленням до ЛГБТ військових ставить нові запитання як щодо структури маскулінності, так і щодо методології для кращого розуміння цього явища. Наступні дослідження із дизайном, що включають у вибірку окремо гетеросексуальних чоловіків, гетеросексуальних жінок, гомосексуальних та бісексуальних чоловіків, гетеросексуальних чоловіків військових може краще розкрити основне припущення та методологічно точніше пояснити взаємозв'язки між різними групами чоловіків, адже дозволить використовувати ясніші індикатори.

У другому розділі було здійснено вторинний аналіз зібраного масиву даних щодо ставлення населення України до прав ЛГБТ військових. Під час аналізу було сформовано та відповідні припущенням статистичні гіпотези, що

могли б пояснити, як організовані стосунки між різними групами чоловіків, а саме:

- На — *Чоловіки, які особисто знайомі із представниками ЛГБТ спільноти, мають вищий шанс ставитися позитивно до ЛГБТ військових.*
- Нв — *Шанс ставитися позитивно до ЛГБТ військових не залежить від особистого знайомства чоловіка із представником ЛГБТ спільноти.*
- Нс — *Чоловіки, які особисто знайомі із представниками ЛГБТ спільноти мають нижчий шанс ставитися позитивно до ЛГБТ військових.*

В результаті аналізу було виявлено, що ставлення до ЛГБТ людей в Україні покращилося і росте починаючи з 2022 року. Таке покращення може пояснюватися процесом крос-категоризації, про що свідчить аналіз масиву ставлення українців до ЛГБТ військових, що покращує ставлення до ЛГБТ військових через їхню належність до групи військових. Але також виявлено і певні ознаки наявної гомофобії та гетеронормативності, що по-різному формують соціальну структуру маскуліності. Так виявлено більш негативне ставлення до шлюбу ЛГБТ людей у порівнянні зі ставленням до прав ЛГБТ людей загалом, що може свідчити про сприйняття цього аспекту питання не як права. Думка населення щодо впровадження окремих політик захисту прав ЛГБТ в Збройних Силах України показала, що чоловіки мають менший шанс підтримувати такі політики, що свідчить про наявність гетеронормативності як ознаки українського суспільства. Думка ж жінок щодо ЛГБТ військових загалом вище ніж чоловіків. На що вказують статистично-значущі показники шансів підтримати досліджувані твердження. Іншою знахідкою була відсутність зв'язку між знайомством з ЛГБТ людьми та ставленням до прав ЛГБТ військових серед чоловіків, що говорить про наявність гетеронормативності та зв'язків домінації та субординації в українському суспільстві, попри покращене ставлення до ЛГБТ людей у цілому. Зв'язок же знайомства жінок із ЛГБТ людьми зі ставленням до ЛГБТ військових був виявлений, що вказує на можливу відсутність гетеронормативності серед груп жінок. Основне припущення щодо наявності егалітарних зв'язків серед груп не було ні підтверджене, ні

спростоване через неспроможність обраної методології. Проте аналіз показав спроможність ідентифікувати окремі ознаки інклюзивної маскулінності через процес кроскатегоризації та загалом кращого ставлення до ЛГБТ військових.

ВИСНОВКИ

В результаті було виділено основні підходи до опису та визначення соціальної організації маскулінності, тобто відносин між групами чоловіків. Так виділені гегемонна (ієрархічні зв'язки домінації) та інклюзивна (егалітарні зв'язки) теорії, що мають певні зв'язки, адже друга була виведена як критичний погляд на першу, а не розвивалася паралельно. Окремо варто зауважити про індикатори, що дозволяють нам розуміти панування одного чи іншого типу соціальної організації — гомофобія та гомоістерія як індикатори першого, та гетеронормативність як індикатор обох.

Другим здобутком цієї роботи було використання теорій соціальної ідентичності та групової загрози як теоретичної рамки для виділення припущень щодо зв'язків між різними групами чоловіків та як джерела пояснення та інтерпретації результатів аналізу. Так, ці теорії концептуалізують розуміння зв'язку упереджень та соціальної структури, які вони формують.

Третім виконаним завданням було визначення зв'язків гомофобії та гомоістерії на емпіричних даних. В результаті виявлено покращення ставлення українців до ЛГБТ людей в цілому, так само як і ставлення до ЛГБТ військових із наявним явищем гетеронормативності. З іншого боку, точних результатів, що говорили б про значні зміни в рівнях гомофобії та гомоістерії не виявлено, лише опосередковані індикатори, що говорять про покращення ставлення до ЛГБТ людей через їхню видимість в Силах безпеки та оборони (кроскатегоризація), що говорить про зниження рівня гомофобії.

В результаті виконання останнього завдання щодо виявлення ставлення групи гегемонних чоловіків до ЛГБТ військових, було ідентифіковано відсутність зв'язку ставлення до ЛГБТ військових та особистого знайомства із представниками ЛГБТ. Такі результати дають змогу будувати наступні висновки щодо наявності зв'язків домінації та субординації в соціальній організації маскулінності в Україні. Водночас це не дає нам однозначної відповіді на поставлене запитання, адже ставить під сумнів виведений індикатор зарахування тих чи інших чоловіків до гегемонних, чи субординуваних груп.

Тож, зважаючи на вищевказані висновки, можемо побачити явні та неявні ознаки домінування гегемонної маскулінності в українській соціальній організації маскулінності, попри поверхневі фактори, що могли б говорити про зворотне — покращення ставлення до ЛГБТ військових. Тим не менше дане дослідження скоріше актуалізує вивчення структур маскулінності кількісними методами, адже показує процес виведення тверджень про організацію маскулінності через кількісні, а не існуючі у сфері переважно якісні підходи. Дослідження ставить запитання, а як досліджувати зв'язки маскулінності через групи чоловіків, які індикатори належності чоловіків до тих чи інших груп можуть вважатися валідними.

Водночас варто розуміти, що робота має свої обмеження та недоліки, що були свідомо виявлені та виправлені чи включені в аналіз. Так, перше обмеження включає використання теорії інклюзивної маскулінності через рамку множинних маскулінностей. В основі ця теорія говорить більше про емпіричні докази наявності емпіричних зв'язків на локальному рівні, що потім трансформуються в регіональні та глобальні прояви. Проте саме це дозволяє засумніватися у виборі методології, якщо дивитися на загальну картину, а не на локальний її рівень (окремих шкіл, бригад, кластерів тощо). Другим вагомим обмеженням є використання вторинних даних, що не були розроблені відповідно до згаданих теорій. Це ускладнює процес інтерпретації та валідації окремих тверджень, тому висновки цієї роботи можуть вважатися валідними в порівнянні з іншими подібними дослідженнями або використовуватися для легітимізації чи актуалізації більших та спеціалізованих досліджень із теоретичним досвідом цієї роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Грушецький, А. (2025, 9 січня). *Прес-релізи та звіти - Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках*. Домашня сторінка КМІС. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467∓page=1>
- Кухарук, О. (2021). Протиставлення «ми» - «вони» у міжгруповій взаємодії: тлумачення, загрози, можливості прогнозування соціальної поведінки. *Проблеми політичної психології*, 24(1), 174-184. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol24-Year2021-72>
- Марценюк, Т., & Ярманова, Г. (2012). Підважуючи гетеронормативність?(Від)творення гендеру в ЛГБТ-сім'ях та пошук суспільного визнання. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf1c685c-de9d-4f71-b095-b9f4f3d6d773/content>
- Марценюк, Т. (2020). *"Захисники галактики". Влада і криза в чоловічому світі*. К.: Комора.
- Прес-релізи та звіти (1 червня 2024 року) - сприйняття ЛГБТ людей та їх прав в Україні: *Домашня сторінка КМІС*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1417&page=1>
- Anderson, E. (2009). *Inclusive Masculinity: The Changing Nature of Masculinities* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203871485>
- Berggren, K. (2014). Sticky Masculinity: Post-structuralism, Phenomenology and Subjectivity in *Critical Studies on Men*. *Men and Masculinities*, 17(3), 231-252. <https://doi.org/10.1177/1097184X14539510>
- Bridges, T. and Pascoe, C.J. (2014), Hybrid Masculinities: New Directions in the Sociology of Men and Masculinities. *Sociology Compass*, 8: 246-258. <https://doi.org/10.1111/soc4.12134>
- Bobo, L., & Hutchings, V. L. (1996). Perceptions of Racial Group Competition: Extending Blumer's Theory of Group Position to a Multiracial Social Context.

- American Sociological Review*, 61(6), 951–972.
<https://doi.org/10.2307/2096302>
- Brown, R. (2000), Social identity theory: past achievements, current problems and future challenges. *Eur. J. Soc. Psychol.*, 30: 745-778.
[https://doi.org/10.1002/1099-0992\(200011/12\)30:6<745::AID-EJSP24>3.0.CO;2-O](https://doi.org/10.1002/1099-0992(200011/12)30:6<745::AID-EJSP24>3.0.CO;2-O)
- Buchbinder, D. (2012). *Studying Men and Masculinities* (1st ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203852224>
- Connell, R. (1987). *Gender and power: Society, the person and sexual politics*. Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd
- Connell, R. W. (1992). A Very Straight Gay: Masculinity, Homosexual Experience, and the Dynamics of Gender. *American Sociological Review*, 57(6), 735–751.
<https://doi.org/10.2307/2096120>
- Connell, R. (2020). The social organization of masculinity. *Feminist theory reader* (pp. 192-200). Routledge.
- Doan, L., Loehr, A., & Miller, L. R. (2014). Formal Rights and Informal Privileges for Same-Sex Couples: Evidence from a National Survey Experiment. *American Sociological Review*, 79(6), 1172-1195.
<https://doi.org/10.1177/0003122414555886>
- Elling, A. (2015). Assessing the sociology of sport: On reintegrating quantitative methods and gender research. *International Review for the Sociology of Sport*, 50(4-5), 430-436. <https://doi.org/10.1177/1012690214543124>
- Eric Anderson & Mark McCormack (2018) Inclusive Masculinity Theory: overview, reflection and refinement, *Journal of Gender Studies*, 27:5, 547-561, DOI: [10.1080/09589236.2016.1245605](https://doi.org/10.1080/09589236.2016.1245605)
- Hammarén, N., & Johansson, T. (2014). Homosociality: In Between Power and Intimacy. *Sage Open*, 4(1). <https://doi.org/10.1177/2158244013518057>
- Hrytsenko, H., & Martsenyuk, T. (2025, 1 січня). Становище військових ЛГБТ+ в Україні. https://www.academia.edu/129193980/Становище_військових_ЛГБТ_в_Україні?email_work_card=title

- Kamakura, W. A., & Wedel, M. (2000). Factor Analysis and Missing Data. *Journal of Marketing Research*, 37(4), 490-498. <https://doi.org/10.1509/jmkr.37.4.490.18795>
- Messerschmidt, J.W. (2018). Multiple Masculinities. In: Risman, B., Froyum, C., Scarborough, W. (eds) *Handbook of the Sociology of Gender. Handbooks of Sociology and Social Research*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76333-0_11
- Patulny, R., Pini, B. (2013). Counting Men: Quantitative Approaches to the Study of Men and Masculinities. In: Pini, B., Pease, B. (eds) *Men, Masculinities and Methodologies. Genders and Sexualities in the Social Sciences*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137005731_9
- Sumpter, K. C. (2015). Masculinity and meat consumption: An analysis through the theoretical lens of hegemonic masculinity and alternative masculinity theories. *Sociology Compass*, 9(2), 104-114. <https://doi.org/10.1111/soc4.12241>